A mű születése

— Hogyan, milyen indítékból „hajlik el" egy tervező, az építészeti beruházások hatékonyságának szakértője a hazai reneszánsz emlékek kutatása felé? Hogy építészeti megoldásokat kutat, az még érthető, de Ön egyben történészhez méltó alapossággal vezeti be az olvasót a kor emberének hétköznapjaiba, lakáskörülményeibe, szerteágazó nyomozást folytat egy-egy épület sorsát felfedni.

— A válaszért vissza kell lapoznunk életem könyvében. Amikor tanulmányaim befejezése után kilenc évvel, 1952-ben az építészet terén kezdtem dolgozni, tisztában voltam, hogy ha boldogulni akarok a szakmámban, három dolgot kell tudnom: épületszerkezettant (így kerültem a típustervezésbe), az építészet gazdasági alapjait (később ezt tanítottam a főiskolán, mert én voltam az első műépítész, aki ilyesmivel foglalkozott, idevágó kutatásaim szintézise jelent most meg **Müépítészeti tervezés és a beruházások hatékonysága** címmel), és végül harmadik témaként, ami a kérdéséhez kapcsolódik: akkori ésszel végig akartam követni az építészet történetét. Az öcsémmel motorkerékpáron felkerestük, majd leírtuk a hazai reneszánsz több műemlékét. Nyomban rájöttünk, hogy sok tisztázatlan kérdés rejlik bennük, amelyeket művészek, történészek nem tudnak megválaszolni, ezekhez mérnöki ismeretekre van szükséa. Így jött az ötlet, hogy ilyen szemszögből vizsgáljuk meg reneszánsz emlékeinket, írjuk le építésük folyamatát, utóéletüket is, a gazdasági-társadalmi, műszaki feltételeket, amelyek között megszülettek. Szerencsénkre épp akkor, az ötvenes évek közepén, Bucureştibe látogatott Balogh Jolán, a reneszánsz kornak már akkor klasszikus szaktekintélye. Az Ambasadorban volt megszállva. Egy reggel menvártuk az előcsarnokban, jött fényképezőgépével a vállán. bemutatkoztunk, elmondtuk, mi a szándékunk. Örült az ötletnek, néhány tanácsot adott, biztatott, hogy tartsunk ki a tervünk mellett. Mikor bátorítást kaptunk Kelemen Lajostól is szülővárosomban, akkor módszeresen nekivágtunk a reneszánsznak, így született meg egy monográfiánk, ez 1963-ban az Akadémiai Könyvkiadó gondozásában jelent meg, Oprescu akadémikus támogatásával. Az azt követő két évtizeden át végzett további kutatásaim szintézise az 1987-ben megjelent monográfia. Hálával tartozom dr. Răzvan Theodorescu professzornak, akivel sok szakmai kérdést megbeszéltem, valamint dr. Ileana Nacu műépítésznek, a könyv szerkesztőjének és mindazoknak a történész, építész szakembereknek, akikre könyvemben hivatkozom.

— Rajtuk kívül kik segítették legtöbbet a munkájában?

— Sok adatot használtam fel Szádeczky Lajos, Orbán Balázs, Eudoxiu Hurmuzaki, David Prodan, Nicolae Iorga, Veress Endre munkáiból. Kelemen Lajost évente felkerestem, sok biztatást, ötletet kaptam tőle. Szabó T. Attila különösen kedvesen fogadott. A maiak közül Jakó Zsigmond munkáit mindegyre fellapozom. Talán **Az otthon és művészete** című példaszerű munkája volt a kiindulópontja egész vállalkozásomnak. Alapvető forrásaim továbbá Balogh Jolán, Virgil Vătăşianu, B. Nagy Margit, Vasile Drăguţ, Gernot Nussbächer, Paul Niedermaier, Binder Pál, Kovács András. Igen gyakran kérem a tanácsát Demény Lajos történésznek.

— Nagyon sok tisztázatlan kérdésre nyomozta ki a választ, de több ízben egyszerűen logikával következtetett ki tényeket, a forrásokban évszázadok óta létező adatok összevetésével, így született a kötet több fejezete. Ezekhez minden esetben mérnöki ismeretekre volt szükség?

— Az esetek nagy részében igen. Például Massimo Milanesi jezsuita építésznek a Balogh Jolán által közölt egyik cluji költségvetéséből derítettem ki, miért éppen ebben a városban létezett erős kőfaragó céh. Több okirat, építészeti elem összevetéséből állapítottam meg, miért számolták fel ezt a céhet 1588-ban, hogy újraélesítsék pár hónap múltán; miért hozatott I. Rákóczi György Kurlandból építőket Clujra, és miért tűntek el többször a városból (feltehetőleg Făgăraşra is mentek); rekonstruáltam útleírások alapján az oradeai fatemplomot; megállapítottam, mi az oka annak, hogy több hazai épületbe nem megfelelő helyre építették be faragott köveket. Említek példát egy logikai úton levezetett következtetésemre, amely nincs benne a könyvben, de érzékelteti a módszert: Prodan akadémikus közöl egy făgăraşi leltárt, amelyben átlátszó ablaküveg is szerepel. Nem hagyott nyugton, mert tudvalevő, hogy ez az anyag akkoriban világszínvonal volt, Velence ezért halállal büntette azt a mestert, aki „idegenben" dolgozott, vagy elárulta a gyártási titkot. Hogyan dolgoztak akkor muranói üvegművesek Erdélyben? Georg Kraus sighişoarai német krónikájában találtam választ. Egy munkájában megemlíti, hogy Bethlen Gábor halála után hazamentek, mert az utód, I. Rákóczi György rosszul bánt velük, sőt a szerző találkozott is velük otthonukban. Így feltételezek egy szerződést, amelyet nem ismerünk ugyan, de biztosan létezett — még előkerülhet, esetleg Velencében —: ha ugyanis a mesterek hazatérhettek, és ott életben maradtak, azt jelenti, hogy a rendelkezések értelmében dolgoztak nálunk, tehát szerződés alapján, amelyet talán Bethlen Gábor is aláírt.

— Mi az alapvető különbség az építész és a művészettörténész szempontjai között?

— Nemrégiben vetítettképes előadást tartottam mérnököknek olyan jelenségekről, témákról, amelyeket az építészettörténet nem tárgyal. Nálunk ugyanis sajnos még mindig az a helyzet, hogy az építé-

Aki manapság a hazai reneszánsszal (a XV. századtól a XVII. század végéig terjedő időszak) bármilyen vonatkozásban is foglalkozik, nem hagyhatja figyelmen kívül a kutatásban támpontként szolgáló tanulmányokat. Ezek szerzői: Balogh Jolán, Kelemen Lajos, B. Nagy Margit, Virgil Vătăşianu, Jakó Zsigmond, Grigore Ionescu, Răzvan Theodorescu stb. Csaknem három évtizede közéjük tartozik Sebestyén György is, akinek tanulmányai az építész szemszögéből elemzik a reneszánsz emlékeinket. Ilyen vonatkozású kutatómunkájának szintézise 1987-ben jelent meg Bucureşti-ben O pagină din istoria arhitecturii României: Renaşterea **(A reneszánsz — egy lap Románia építészetének történetéből) címmel, a Műszaki Könyvkiadó gondozásában. Ennek a münek a születéséről beszélgetünk.**

A szerző: dr. SEBESTYÉN GYÖRGY **műépítész 1920. március 31-én született Clujon, itt is érettségizett 1938-ban. Főiskolai tanulmányait Párizsban, Bucureşti-ben és Budapesten végezte, háborús okokból megszakításokkal. 1943 óta a Román Kommunista Párt tagja; egyéniségének kialakulásához a politikai börtönök is hozzájárultak, de ezek az évek már nem egy interjúba, hanem regénybe illő fejezetek az életéből. Egy külön fejezet arról szólhatna, hogyan indította be főszerkesztői minőségben az Ifjúmunkást 1948. március 15-én Bucureşti-ben. 1960-ig a fővárosi építészeti liceumban tanított, majd 1983-ig a Ion Mincu Müépítészeti Intézet meghívott előadótanára volt, közben tervezési kutatómunkát végzett, és városrendezési témából doktorátust szerzett. Jelenleg előadásokat tart a mérnök-továbbképző intézetben, titkára az Építészek Szövetsége lakásokkal és középületekkel foglalkozó munkaközösségének.**

Pár éve a megújult Moşilor út 312 szám alatti pengeblokkjának hatodik emeletén lakik. Itt beszélgettünk, a könyvekkel, cédulás dobozokkal, dossziékkal, hanglemezekkel (a ház asszonya: Sebestyén Dobó Klára, a népdalgyűjtő és zenepedagógus) zsúfolt, otthonos dolgozószobában.

A mű: a monográfia bevezető tanulmánya összefoglalja a hazai reneszánsz építészet jellegzetességeit. A könyv fontosabb fejezetei: A városi ház, Kastélyok és udvarházak, Hadmérnöki létesítmények, Az építkezések műszaki-gazdasági feltételei, Helyszíni elemzések: Caransebeş, Tirgu Secuiesc (az udvarterek kérdése), a făgăraşi református templom, Medieşu Aurit, Şimleul Silvaniei, Lugoj, Odorheiu Secuiesc, Oradea, Heräşti stb.

A könyv stílusa a végletekig tömör, feszes, sokszor az az érzésünk, hogy szinopszist olvasunk. A Caransebeş várának szentelt tanulmány négy és fél oldal, ehhez húsz szerző ötven tanulmányára, számos egyéb forrásra hivatkozik.

Ragaszkodás a szülőföldhöz

Metz Albert régi orgonaépítő családban született százhúsz évvel ezelőtt, a Maros vidékén. Benkő Henriknél a zeneszerzési, Hubay Jenőnél a hegedűtanszakot végezte. Azonnyomban el is helyezkedett a Nemzeti Zenede tanáraként, illetőleg az Operaház zenekarában brácsásként. Közép-európai fórumon mutatták be Nappal és éjjel *című balettjét, olyan sikerrel, hogy ötvenszer meg kellett ismételni.* Hegedűiskola *címmel kétkötetes, új eljárásokat alkalmazó könyvet adott ki, amelynek 1901 májusában kelt előszavában a következőket írta: „A hegedűtanítás pedagógiai szempontból sok kívánni valót hagy. Már a kiindulást illetőleg is rossz és következetlen. (...) A hegedűtanításnál különösen kezdetben két fontos tényező szerepel: egyik a* helves hegedűtartás, *másik, még ennél is kényesebb, a* kifogástalan nyírettyű-kezelés. *Hegedűiskolám megírásánál e' két szempont lebegett szemeim előtt. (...) Művemet két részre osztottam azon célból, hogy akik csak a kezdetre nézve értenek velem egyet, de a folytatást illetőleg más véleményen vannak, azok a tanítást más tankönyv segítségével folytathassák". E munka értékét, használhatóságát felismerve húsz (!) kiadásban jelentetik meg a kiadók.*

Európai hírű intézmény tanára, jelentős sikereket elkönyvelő zeneszerző, amikor 1907-ben Bernády György polgármester meghívja Tirgu Mureş zeneiskolájának megszervezésére és igazgatására. Tétovázás nélkül dönt: hazajön. Antalffy Endre szerint mind a meghívásban, mind a döntésben szerepet játszhatott a szó nemes értelmében vett lokálpatriotizmus is — a szülőföld zenei életének felvirágoztatása. S valóban attól a naptól kezdve, hogy Metz Albert hazajár, számára egyetlen központi kérdés létezik: a zeneiskola s ennek kapcsán a város zenei élete. (Egyik írásában így is emlegeti a zeneiskolát: „Metz Albert iskolája"). Magasra emeli a mércét, amikor munkatársakat toborzott, akik egyben előadóművészek is (Chorván Richárd, H. Erkel Sarolta, Ferenczy Petronella, Haják Károly, László Árpád, G. Maleczky Mariska, Metz Piroska, Simon Jenő, Tomházi Ferenc, Zsizsmann Rezső és az akkor még egészen fiatal Kozma Géza). Ez a tanári kar — Metz Alberttel az élen — nemcsak az iskolában végzi fiatalos lendülettel és magas színvonalon az ifjú nemzedék gondos nevelését, hanem jelen van a város művészeti életének minden fontos megnyilatkozásánál. Csak Metz igazgatóságának idejét tekintve, néhány jeles növendéket indítanak el a zenei élet útjára, mint például Chilf Miklóst, Nagy Istvánt, Constantin Silvestrit, Alexandru Demetriadot, Ovidiu Drimbat. Amikor 1923-ban válságba kerül az iskola, Metz tollat ragad, és magának George Enescunak és Octavian Gogának küldi el memorandumát, s ezzel meg is menti intézetét a jövő számára. Enescu több alkalommal is nagy elismeréssel nyilatkozott erről a színvonalas fórumról, Járosy Dezső szerint pedig Metz „teremtő szelleme országos mintává" formált iskolát hagyott maga után.

Nagy hozzáértéssel és ügyszeretettel szervezett vonósnégyest, előbb külső munkatársakból, majd kollégáiból (Simor—Metz—Haják—Tonházi). Felfedezte az énekkar nevelő erejét, s az iskola keretében kórust szervezett. Irányítását elsőrendű szakemberre, Zsizsmann Rezsőre bízta, ő maga a város egyik régebbi énekkarát vezette hosszú éveken át. Ezt az együttest is országos szintre emelte és művészetével a Maros, Nyárád és Aranyos mentén ébresztgette a közös éneklés iránti vágyat, lelkesedést magában a városban pedig rendszeres hangversenyeken adott számot az együttes munkájáról. Fennebb említett felismerése magyarázza meg a Dalosszövetségben való tevékenykedését: vezetőségi tag a két világháború közti zenei élet olyan számottevő muzsikusaival, mint Járosy Dezső, Veress Gábor; bírálóbizottságban is részt vállal Bródy Miklóssal, László Árpáddal, Haják Károllyal, Emil Honigberger-rel, Zsizsmann Rezsővel együtt. Halála előtt az éppen soron következő országos verseny művészeti bizottságának elnökévé választják, ezt a feladatkörét azonban már nem teljesítheti.

A jövő távlataiban gondolkozva, Metz megszervezte a város zenekarát, melynek magvát az iskola tanári kara képezte, de bevonta az erre alkalmas műkedvelőket is, a hiányzó hangszereket és hangszereseket pedig a katonazenekarból kölcsönözte egy-egy alkalomra. Nagy ritkán a sajtóban is jelentkezett: írásban fejtette ki véleményét a Kultúrpalotában fellépő színművészekről, meleg cikkben méltatta az iskola egykori növendékét, Sámson Máriát előadóművészi bemutatkozása alkalmából, tagokat toborozott az alakuló új énekkar számára.

Úgy látszik, lemondott zeneszerzői ambicióiról. Kevesebb időt tudott erre fordítani, de korábbi témáját, a Don Juant *átdolgozta, és néhány részletét meg is szólaltatta zenekarával* Vonósnégyeséről *is elismeréssel nyilatkoznak kortársai. A Dalosszövetség pályázatára írta* Balladáját. *A díjazott művet már nem hallhatta — sírjánál szólaltatta meg a város egyik dalkara Haják Károly vezényletével és attól kezdve e műve a Dalosszövetség versenyein kötött vagy szabadon választott darabként hosszú időn át el-elhangzott.*

Halála mélyen megrendítette az egész várost. A Művelődési Palotában felállított ravatalánál, majd a sírnál a város vezetősége, növendékei, a nevelői testület, a kollégiumi tanári kar, a Kemény Zsigmond Társaság szónokai méltatják emberi erényeit, művészi, nevelői, zeneszerzői karmesteri munkáját, a zenét az irodalom szintjére emelni irányuló törekvését. Krón Ernő és Járosy Dezső a sajtóban búcsúztatta. A Dalosszövetségnek a városban tartott országos versenyén Antalffy Endre állított neki emléket (ez az Ellenzékben *jelent meg, évtizedek múlva pedig a* Művelődésben *olvastuk).*

Antalffy Endrét parafrazálva-idézve a hálásak és emlékezők meleg gondolataival idézzük alakját, figyelmünk arra az iskolára terelődik, melyben „a művészet szentségének kultusza nem lankad, lejtőn nem siklik."

BENKŐ ANDRÁS

Fordítás és színházi nyelv

Igen tisztelt Szerkesztőség! Nagyon szívesen beszélek és vitatkozom bármilyen színházi kérdésről, így a színpadi fordítás problémáiról is..., csakhogy ebben az utóbbi esetben kényelmetlen érzéssel, szűk kompetenciám miatt. De azzal kell kezdenem, hogy amikor megkaptam nb. körlevelüket, felderengett bennem valami régi emlék, hogy egyszer már... talán nem éppen erről a témáról... hanem hasonló dolgokról..., igen, hogy folytattunk már egy nyilvános vitát .. Hol is, miről? Némi keresgélés után egyik régóta ki nem húzott fiókomból előkerült az *Előre* 1965. december 5-i száma, benne *Az irodalomért is...* című hozzászólásommal a lap szerkesztőségétől kezdeményezett, *Színház és drámaírás* fejlécű ankétban. (Nagyon sajnálom, hogy nem őriztem meg az egész anyagot, de szövegemből látom, hogy előttem — bizonyára másokkal együtt — Szabó Lajos és Deák Tamás is megszólalt a vitában.) Akkor tehát a színház és a drámaíró viszonyáról volt szó (amiről ma is sokat lehetne beszélni), még közelebbről az eredeti drámairodalom sokféleségének lehetőségeiről és eszközeiről, s mégis — illetve természetszerűleg cikkemből is így látom — a színpadi fordítás kérdését egy pillanatra sem választottuk le a bonyolult problémahalmazról. Márpedig — írtam akkor — a fordítás is irodalom, s kitűnő

Régi színházi plakátok Lucian Blaga Gyermekkeresztesek (1940), illetve Victor Eftimiu Prometheus (1934) című drámájának előadását hirdetik a sétatéri színházban